

องค์กรหัวใจสีขาว White Heart organization

บุษกร วัฒนบุตร*

บทคัดย่อ

องค์กรหัวใจสีขาวเป็นแบบความที่นำเสนอให้เห็นถึงการปรับงบอกรับการบริหารงานในองค์กรด้วยการหันมาค้นหาศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ โดยผ่านทางการสร้างความสามารถจากหัวใจของมนุษย์ ซึ่งชื่อนเรียนอยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน ซึ่งในร่างกายอันประกอบด้วยอวัยวะ ๓๒ ส่วนของเรานั้นทุกส่วนถูกสอดแทรกไปด้วยเมล็ดพันธุ์แห่งความดี แต่ขาดความเอาใจใส่รดน้ำพรุน ดินเจริญของงานแฟี้เพศาลอโภกมา ทำให้มนุษย์เราไม่เกิดการเรียนรู้การสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต และองค์กรที่เราสังกัดมีความเข้มแข็ง ดังนั้นในบทความนี้จะเป็นบทความที่เขียนขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ใน การเสนอแนวทางในเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้น เสริมสร้างการขัดเคลานิสัยภายในตัวเองให้เป็นคนที่สมบูรณ์ เพื่อส่งผลให้เกิดองค์กรที่เป็นองค์กรหัวใจสำหรับทุกคนได้แก่ การมุ่งกำไรเพื่อกระจายแก่ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ชุมชน และสังคมเป็นที่ตั้ง โดยอาศัยยุทธศาสตร์การใช้หัวใจของมนุษย์ที่เปี่ยมล้นไปด้วยคุณงามความดีเป็นพลังขับเคลื่อนในการมุ่นมั่นที่จะปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม เพื่อให้ได้ผลงานที่น่าชื่นชมและชื่นใจมากกว่าที่จะไข่គ่าว่าซื้อเสียง เงินทอง เกียรติยศ รวมทั้งการพิจารณาอย่างละเอียดในประเด็นเกี่ยวกับการค้นหาศักยภาพของเรา อันได้แก่การพิจารณาถึงว่าเราเป็นใคร อยู่ที่ไหน ต้องทำอะไร เป้าหมายปลายทางและจุดหมายของการดำเนินชีวิตเป็นอย่างไร โดยพิจารณาความจริง ว่าเราเป็นเพียงธาตุที่เคลื่อนไหวไปตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และขับเคลื่อนไปตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดภูมิภาคเดิมไม่ได้ และบังคับบัญชาไม่ได้ เราไม่ใช่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล เราจะอยู่หรือจะไปโลกภายนอกคงหมุนตามเดิม เป็นการปรับทัศนะและมุ่งมองตามความเป็นจริง บทความนี้เปรียบเสมือนคู่มือหรือเครื่องนำทางให้มนุษย์เดินทางชีวิตจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพไม่หลงทาง

คำสำคัญ : องค์กรหัวใจสีขาว, ยุทธศาสตร์การใช้หัวใจของมนุษย์

* อาจารย์ ดร. ประจำหลักสูตรหลักสูตรพุทธศาสนาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และหลักสูตรพุทธศาสนาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาธڑประสาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ABSTRACT

White heart organization is the article that presents to seeks topmost latency of the humanity, by change building ability way from the heart of a human which conceal stay in everybody human. In body composes every ຕູ່ part our that part organs was insinuated go to with goodness seed but lack to the carefulness waters to loosen the soil grow flat is vast come out that make the human doesn't be born building immunity life learning. The organization where is under have the strength. Thus in this article will the article that writes to go up with the objective in presenting trend in modify oneself improve, reinforce the scrub edits the habit within oneself to completed person. For cause the organization where is the organization hopes final stage profit for example profit focusing for spread to the nature, environment, community, and the social is mainly. By live using heart strategy of a human who is full go to with the virtue is the power will propel in the focusing to work for happy advantage of the public, effective praiseworthy work and rejoice. More than to grab wildly the fame, gold money, honor, and the meditation thoroughly in the issue about latency our seeking for example the meditation is even if who are we are ?, at the time, must do ?, how are destination aim and the objective of the way of life ?. By the truth, we are just the element that moves to go as its nature may be and the environment, and propel go to as its nature may be and the environment, fall stay beneath same nature. Be the change, be durable be in originally no, and can't command. We are not the junction in the universe, we will stay or, go to, world, still turn as before, be fining viewpoint and the view point actually. This article is compared as a handbook or, the guidance gives a human travels the life from the one dot goes to still again the one dot efficiently doesn't be misled the direction.

Keywords : White heart organization, Using heart of a human strategy.

บทนำ

ยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ดูเหมือนว่าจะมีปัญหามากมายสำหรับมนุษย์ จะเห็นได้ว่ามีการเกิดสังคมรัฐ ฯ น้อย ฯ ทั่วโลก หรือแม้กระทั่งความขัดแย้งต่าง ฯ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย คำตามจึงมีอยู่ว่าทำไม่นมุษย์ต้องสร้างปัญหาจนก่อให้เกิดความขัดแย้ง และจากความขัดแย้งเล็กๆ ขยายกระจาจความบาดหมางออกไปจนกลายเป็นสังคม นั่นก็เพราหมุนวนเรื่องราวมีการนำกิเลส และความต้องการต่าง ฯ ของตนมาสร้างปัญหาให้เกิดรอบตัว เช่นปัจจุบันตอนนี้เศรษฐกิจกลายเป็นเรื่องที่เราสร้างปัญหาให้กับตัวเราเอง คนว่างงานมีจำนวนเพิ่มขึ้น เมื่อคนว่างงานเพิ่มขึ้น รายได้ก็ลดน้อยลง เมื่อรายได้น้อยลง ตนไม่มีงานจะทำก็จะผันตัวไปเป็นโจรผู้ร้ายก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา และจากการที่มนุษย์ไม่เคยเรียนรู้การดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ชีวิตมนุษย์ส่วนมากใช้ชีวิตผูกติดกับวัตถุสิ่งของ จนกระทั่งเกิดปัญหาต่าง ฯ เกิดขึ้นจากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่นปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการที่เราทำลายป่าไม้ การใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย จนกระทั่งทรัพยากรต่าง ฯ บนโลกเริ่มร่อยหรอ จนเป็นเหตุให้เกิดปัญหารื่องภาวะโลกร้อนตามมา ซึ่งปัจจุบันภาวะโลกร้อนก็ทำให้มนุษย์ต้องประสบปัญหานานปักการ ซึ่งสาเหตุต่าง ฯ ที่กล่าวมาก็เกิดขึ้นมาด้วยน้ำมือของมนุษย์ทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อย้อนกลับมาของที่มนุษย์ เรา ก็พบว่ามีปัญหามากมายเกิดขึ้นกับมนุษย์เช่นเดียวกัน ทุกวันนี้ศีลธรรมของมนุษย์ตกต่ำลงเรื่อย ฯ มนุษย์ขาดคุณธรรม จริยธรรม มีความเครียดและความทุกข์มากขึ้น รวมทั้งมนุษย์เราส่วนใหญ่มักโนนระบบการศึกษาและสังคมยุคเร่งรีบ ติดยืดในวัตถุให้ใช้แต่ความคิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ว่าเป็นความคิดที่เกิดจากจิตปกติหรือไม่ปกติ เป็นความคิดที่ปรุงแต่งหรือเป็นตามความจริง

ในปัจจุบันแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงของโลกจะมีความรุนแรง แต่กระแสธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้ายังไม่เปลี่ยนแปลงเป็นกาลีโกทันสมัยอยู่เสมอ ธรรมะทำให้คนเป็นอิสระจากกิเลสและความทุกข์ เราไม่ได้มองตัวเองอย่างเดียวอีกต่อไปแล้ว เราเริ่มมองไปที่กว้างแล้วว่าจะให้อะไรคืนกับสังคมได้บ้าง พระพุทธเจ้าสอนว่า มนุษย์เกิดมาเพื่อเรียนรู้ จะเห็นชีวิตของเรารอยู่ในกระบวนการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพุทธิกรรม มนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่มีชีวิตผูกติดกับวงจรของความคิด ความรู้สึก อารมณ์ เหตุผล และพฤติกรรม และบ่อยครั้งที่ความรู้สึกกับอารมณ์มักจะอยู่เหนือเหตุผล ส่งผลให้เกิดการกระทำในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเปรียบไว้ว่า ชีวิตเหมือนหยดน้ำใส ฯ ที่ติดอยู่บนใบหญ้าในยามรุ่งอรุณ พอพระอาทิตย์ขึ้น หยดน้ำก็หล่อหายไป ชีวิตเหมือนหม้อดิน ตกเมื่อไรก็แตก ดังนั้นเราต้องรู้จักใช้ชีวิตในแต่ละขณะอย่างถอนใจให้เป็น ทำปัจจุบันให้ดีที่สุด เพื่อจะมีทั้งอดีตและอนาคตที่ดี

สำหรับประเทศไทยพุทธศาสนาถือว่าเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่ง มีบทบาทอย่างยิ่งต่อสังคมไทยที่ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือมากที่สุด และพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมหรือขัดเกลาอุปนิสัยใจคอของบุคคลให้ละเอียดอ่อนสวายงาม มีความรัก ความเมตตา และความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีหลักคำสอนที่มีลักษณะเป็นสากล ประกอบด้วยหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลที่สามารถให้พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการที่วางไว้อย่างเป็นระบบ มิได้เป็นคำสอนที่บังคับให้ต้องเชื่อ ต้องปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อพิสูจน์ ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องจะมีบุคลิกภาพสงบงาม มีจิตใจเยือกเย็นและเป็นสุข และเป็นบุคคลที่สังคมประترนมากที่สุด^๑ รวมทั้งการขัดเกลาให้เกิดคนดีจะคิดถึงผู้อื่น คิดถึงประเทศชาติ คิดถึงโลก คิดถึงส่วนรวมก่อนตนเองเสมอ และที่สำคัญคุณดีก็พร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยไม่ริรอร การฝึกฝนและพัฒนามนุษย์นั้นทางพุทธศาสนาจัดว่างานเป็นหลักเรียกว่า ไตรลิกขา คือ ศีล สมมาติ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ โดยหลักทั้ง ๓ ประการที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม เราก็ฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้นำเข้าสู่การเข้าถึงอิสรภาพ และสันติสุขที่แท้จริง

โลกนี้ประกอบด้วยมนุษย์เป็นจำนวนมหาศาล และมนุษย์ก็เป็นตัวจกรสำคัญที่ทำให้สังคม ประเทศชาติ และโลกเคลื่อนไหวได้ทั้งทางบวกและทางลบ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องจัดกระบวนการที่ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่มีคุณภาพมากที่สุด เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดสิ่งที่ดีที่สุดให้อุบัติขึ้นมาบนโลกแห่งนี้ ซึ่งตรงกับพระพุทธศาสนาที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกได้ และต้องฝึกจึงจะประเสริฐเนื่องจากมนุษย์อาศัยสัญชาตญาณได้น้อยไม่เหมือนสัตว์ประเภทอื่นที่เกิดมาแล้วก็อยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณเช่นลูกห้าน เกิดมาก็สามารถเดิน ว่ายน้ำได้ทันที แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝนพัฒนาโดยเฉพาะในการพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า “ปัญญา” มาใช้ดำเนินชีวิตแทนที่จะอยู่อย่างสัตว์อื่นที่เป็นอยู่ตามสัญชาตญาณ เช่นมนุษย์ยอมจะคิดก้าวหน้าด้วยการใช้กำลังทางปัญญาพัฒนาตนเองให้ได้พบร่วมกับสิ่งที่ดีที่สุดอย่างที่ไม่มีขอบเขต แต่ในทางกลับกันมนุษย์ส่วนใหญ่ไม่ทราบหลักการในการที่จะค้นหาสิ่งที่ดีที่สุดอันจะนำมาซึ่งตัวแบบในการประพฤติปฏิบัติ ไม่รู้ธรรมชาติของการเรียนรู้ การฝึก การหัดนั่งว่ามีจำเป็น จึงปฏิบัติไปด้วยความเคยชิน พอทำได้ระดับหนึ่งก็หยุดเรียนรู้ จึงทำให้ชีวิตมนุษย์ไม่เกิดการพัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น จึงจำเป็นที่จะต้องออกแบบตัวแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ได้เรียนรู้ถึงธรรมชาติของชีวิต รู้หลักการของชีวิต รู้วิธีการดำเนินชีวิต มนุษย์ก็จะมีชีวิตที่ดี เกิดการเรียนรู้ การฝึกฝนและพัฒนาไปตามลำดับขั้นด้วยสติปัญญา ถ้าปฏิบัติแล้ว ชีวิตของแต่ละคนก็จะดีงามจนมีชีวิตที่ประเสริฐ และสามารถฝึกตนได้จนถึงขั้นเป็นพุทธะ หรือปัญญาตรรสรุป เป็นปัญญาที่ทำให้

^๑ จำรงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๔๑.

มนุษย์กลายเป็นพุทธะ คือ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยการทำดี ละเว้นชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ดังที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ”^๑

บุญทัน dokiriesing ได้กล่าวว่า “วิชาการพัฒนามนุษย์ตามหลักศาสตร์เชิงพุทธนั้นจะให้คำตอบที่เด่นชัด คือ การมุ่งตรงไปยังฐานรากของมนุษย์หรือใจที่เป็นต้น้ำของมนุษย์ สมองส่งใจให้เป็นผู้รู้ดี ปฏิบัติดี นั้นคือ ทำมนุษย์ให้มีวิชาและจรณะในเบื้องต้นหรือสร้างสมองอัจฉริยะให้แก่มนุษย์ในครอบครัวและองค์กร” พร้อมกันนั้น^๒ บุญทัน dokiriesing ยังกล่าวว่า “มนุษย์คือสินทรัพย์ ต้องเข้าใจ อาริทรัพย์ที่มีอยู่ในตัวเขา เมื่อลงทุนให้การศึกษาต้องศึกษาวิชามนุษย์ ความดีที่ยิ่งใหญ่ คือ Virture คือความซื่อสัตย์สุจริตที่มีสมองเลิศเป็นพุทธ คือรู้แจ้ง รู้จริง ปฏิบัติได้มีประโยชน์ต่อชาวโลกอย่างไม่มี โทษมนุษย์จะสร้างคุณค่าเพิ่มขึ้นจะเป็นจะต้องเข้าใจธรรมชาติของการเรียนรู้และการพัฒนา”^๓ ซึ่ง สอดคล้องกับ วีระวัฒน์ ปันนิิตามัย ที่กล่าวว่า “การพัฒนาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับทุกผู้ทุกนาม โดย หลักการทำงานศาสนาเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่พัฒนาได้ และเมื่อเข้าไปเป็นสมาชิกขององค์กร ก็ ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร บุคลากรที่ต้องพัฒนาตน ทีม และองค์กรไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นจุดเริ่มต้น ของการพัฒนาที่ดี จะขึ้นอยู่กับการที่แต่ละบุคคลต้องรับผิดชอบในการพัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถของตนเป็นเบื้องต้น เพื่อที่จะสร้างทีมงาน และองค์กรให้เข้มแข็งและเจริญก้าวหน้า ต่อไป ซึ่งการพัฒนาควบคู่กันนี้ นอกจากจะมุ่งให้เข้าถึงความสำเร็จ ความยิ่งใหญ่ ที่นับว่าเป็นกฎ สมมุติแล้ว ที่สำคัญกว่านี้คือ การให้เข้าถึงความจริงและความดีของชีวิตที่เป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งจะ ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มีอิสรภาพทางปัญญาที่หลุดพ้นจากสิ่งสมมุติ โดยยึดหลักว่าการพัฒนา เป็นการพยายามปรับปรุงเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นและยังประโยชน์ให้แก่คนรุ่นปัจจุบันและอนาคตให้ ดำเนินชีวิต เข้าถึงโอกาสของการพัฒนาศักยภาพสูงสุดที่ตนมี (Living life at the fullest potential) ซึ่งการพัฒนาไม่ควรใส่ใจในด้านเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องคำนึงถึงความ ต้องการทางสังคม จิตใจ สิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคในโอกาสร่วมด้วย”^๔

จากการประมวลผลข้างต้นผู้เขียนจึงสนใจในประเด็นของการพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในการ บริหารองค์กร ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวทางต้นแบบของทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพโดยใช้ พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยผู้เขียนมีความเห็นว่า บทความนี้จะเป็นประโยชน์ในการชี้ให้เห็นถึงแนวความคิดและวิธีการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ วิถีพุทธ และเป็นแนวทางให้นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทยสามารถใช้เป็นต้นแบบ (Role

^๑ พระธรรมปีภูก (ป.อ. ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐.

^๒ บุญทัน dokiriesing, การจัดการทุนมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตะวัน, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^๔ วีระวัฒน์ ปันนิิตามัย, การพัฒนาคนที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : ทีพีเอ็นเพรส, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

Model) ในการผลิตทรัพยากรมมนุษย์ให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรเพื่อเป็นตัวแบบในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เปลี่ยมลั่นไปด้วยศิล สามาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นการนำสิ่งที่มีค่าที่พระพุทธเจ้าท่านได้สละเวลาทั้งชีวิต เพชรความทุกข์ทรมานต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ให้ชาวโลกได้เห็นว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการดำเนินชีวิตที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ มีความสุขทั้งกายและใจ อันจะนำไปสู่การสร้างเป็นนโยบายพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคงอย่างยั่งยืน โดยเน้นการศึกษาไปยังหลักการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธ เพื่อก่อให้เกิดตัวแบบทุนมนุษย์วิถีพุทธ และวัฒนธรรมองค์กร สังคมไทยจะมีประสิทธิผลสูง เกิดมั่นคง เนื่องจากมีการพัฒนาออกไปจากตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ โลก สร้างสรรค์ท่าทีมีแนวทางทางดี ทุกคนจะเป็นสัตตบุรุษ สามารถเชิญสิ่งต่าง ๆ รอบด้านได้ด้วยใจที่เป็นสุข เปี่ยมไปด้วยศิล สามาธิ ปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาจากเอกสาร ตำรา โดยมีแนวคิดทฤษฎีหลัก ๆ เพื่อการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรสีขาวดังนี้คือ

๑.๑ หลักพุทธภูณวิทยา (ไตรสิกขา) และแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธภูณวิทยา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธขององค์กรจะมีกระบวนการทัศน์ในการพัฒนา ๔ ระดับ กล่าวคือ ระดับการพัฒนาเพื่อผลงานทั้งนี้เพื่อให้องค์การและมนุษย์ในองค์การทั้งภาครัฐและเอกชนอยู่รอดพึงตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ในการพัฒนาระดับนี้มีพื้นฐานแนวคิดมาจากเศรษฐศาสตร์ ทรัพยากรมนุษย์ ระดับที่สองคือกระบวนการทัศน์การพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ ในระดับนี้มีพื้นฐานแนวคิดมาจากการเศรษฐศาสตร์มนุษย์นิยม เป็นการพัฒนาเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เป็นหลักมิใช่การพัฒนาเพื่อสนองตอบต่อความต้องการขององค์การเท่านั้น กระบวนการทัศน์การพัฒนาระดับที่สามคือกระบวนการทัศน์การพัฒนาในระดับโลเกียรรม ซึ่งมีพื้นฐานแนวคิดมาจากพุทธธรรมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าสำหรับมนุษย์ที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ “ความจริงตามความเป็นจริง” ในระดับของผู้ครองเรือน มีชีวิตแบบชาวบ้านทั่วไปที่ยังต้องประกอบอาชีพ เลี้ยงชีพทั้งตนเองหรือครอบครัวของตนเอง องค์การเอกชนมีรายได้อยู่รอดได้ องค์การภาครัฐปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย โลเกียรรม เป็นหลักธรรมที่จะทำให้ทุนมนุษย์ในองค์กรมีความดี มีความสุข การพัฒนาทุนมนุษย์ในระดับนี้จะทำให้มนุษย์ในองค์กรมีจริยธรรมศีลธรรมมากขึ้น ความชั่ว ráยเลวทรามลดลง กระบวนการทัศน์ในการพัฒนาในระดับสูงสุดคือระดับโลเกียรรมที่มีเป้าหมายในการพัฒนามนุษย์สู่ระดับ “นิโร” จากอริยสัจ ๔ หรือระดับนิพพานนั้นเอง กระบวนการทัศน์การพัฒนาในระดับนี้หมายความสำหรับผู้ที่มีทั้งพื้นฐาน “ภูมิธรรม” ที่มากพอและยังต้องเป็นผู้ที่มีเป้าหมายส่วนบุคคลที่ต้องการพัฒนาไปสู่ระดับการพัฒนาทุกข์อย่างสิ้นเชิงมีชีวิตที่ “เหนือโลก” หลุดพ้นจากสมมติสัจจะทั้งปวง การพัฒนาในระดับนี้จะเกิดขึ้นได้ยากกับมนุษย์ส่วนใหญ่เนื่องจากเป็นเรื่องลึกซึ้งยากที่จะเข้าใจ อย่างไรก็ตามในทางอุดมคติของพุทธศาสนาแล้วมนุษย์ทุกคนควรมีเป้าหมายในระดับการพัฒนาระดับโลเกียรรม เพียงแต่มี

เงื่อนไขในเรื่องความพร้อมของมนุษย์แต่ละคนที่มีไม่เท่ากัน ดังนั้นการวางแผนการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์การจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยในข้อความพร้อมและปัจจัยในเรื่องจุดมุ่งหมายที่ต้องการ^๖

๑.๒ รูปแบบ KSM Model เป็นการการพัฒนามนุษย์ให้มีสมรรถนะที่เก่งทั้งใจและกาย (อัจฉริยะ-อธิริยะ) โดยต้องเริ่มจาก L (Leader) F,O_{CAP} หมายถึง สมรรถนะด้านการมีภาวะผู้นำ ในสถาบัน ครอบครัว F (Family) และองค์การ O (Organ) ซึ่งอาศัยกระบวนการ ๓ ขั้นตอนในการฝึกตน ประกอบด้วย การกระตุ้นจิตสำนึก C (Concept Stimuli) การทำกิจกรรม A (Activity) P (Project) การทำโครงการ เพื่อฝึกการสร้างสมรรถนะความเป็นผู้นำ โดย K (Knowledge) D,H,F หมายถึง สมรรถนะด้านการเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถซึ่งอาศัยกระบวนการ ๓ ขั้นตอนในการฝึกตน ประกอบด้วย การเป็นผู้ที่มุ่งมั่น D (Determination) เป็นผู้นำที่ทำงานหนักกว่าผู้อื่น H (Hard Working) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศนมมองการณ์ไกล F (Future Vision) S (Skill) S, Co, CRE หมายถึง สมรรถนะด้านทักษะ ความชำนาญ ซึ่งอาศัยกระบวนการ ๓ ขั้นตอนในการฝึกตนประกอบด้วย การมีความรับผิดชอบ R (responsibility) การประสานแผนงาน CO (CO-Ordination) มีความคิดสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ CRE (Creative) และ M (Management) H,S,Di หมายถึง สมรรถนะด้านการบริหารจัดการได้ดี ซึ่งอาศัยกระบวนการ ๓ ขั้นตอนในการฝึกตนประกอบด้วย การเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต H (Honor) การเสียสละ S (Scarify) มีวินัย Di (Discipline) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสมรรถนะมนุษย์สู่ระดับโลกในศตวรรษที่ ๒๑ และยุทธศาสตร์การพัฒนาสมรรถนะทุนมนุษย์

ตัวแบบไตรสิกขา และตัวแบบ KSM "ได้มีการพัฒนามาจากหลักไตรสิกขา (ศีล สามิชปัญญา) คือ ต้องการสะท้อนให้เห็นทั้งสภาพจิตความคิด และพฤติกรรมของผู้ตอบ การพัฒนาทุนมนุษย์โดยประยุกต์แนวคิดทางพุทธศาสนาที่ให้ ความสำคัญของการพัฒนามนุษย์ที่จิตใจและสมองซึ่งได้กล่าวว่า ทุนที่แท้จริง คือทุนทางปัญญา^๗ ซึ่งมีสมองเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิด กระบวนการคิดจากสมองหรือปัญญานี้เท่านั้น KSM Model จึงเป็นรูปแบบของการเรียนรู้การฝึกกายควบคู่กับคุณธรรมการฝึกอบรมจิตใจ เป็นตัวแบบของการศึกษาด้วยตนเอง (Self Center) เน้นการพัฒนาคุณค่าในค่าในตัวมนุษย์และการเข้าถึงจิตวิญญาณอันแท้จริงของมนุษย์ โดยกำหนดคุณค่าสูงสุดของการศึกษาว่า เป็นคุณค่าทางศาสนาการรู้แจ้งทางด้านจิตใจ เปิดโอกาสให้เด็กเรียนอย่างอิสระแม้อยู่ในโรงเรียนโดยไม่ได้นเน้นการท่องจำคำรา แต่เปิดโอกาสให้เด็กเลือกที่จะเรียนรู้ตามความสามารถและความสมัครใจ และท่านแสดงการบูรณาการระหว่างพุทธศาสนาวิทยา (ไตรสิกขา)

^๖ อภิชัย พันธุ์เสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์พري้nting, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕.

^๗ บุญทัน คงไธสง, การจัดการทุนมนุษย์, หน้า ๑๕.

วารสาร มจธ
สังคมศาสตร์ฯ ๔๗

และการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมนำโครงการ มีความต้องการของชุมชน มีการสนับสนุนโดยมวลชน รวมทั้ง การเป็นที่รักและได้รับการไว้วางใจ พอใจจากชนชั้นสูง หรือชนชั้นผู้นำอีกด้วย ซึ่งการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธด้วยการใช้หลักธรรมาภิสัจ ๔ คล้ายคลึงกับแนวการพัฒนามนุษย์กระแส หลัก โดยที่ตามหลักธรรมาภิสัจ ๔ จะเริ่มต้นที่ “ทุกข์” คือการเข้าใจปัญหาของชีวิตที่ต้องมีการ แก้ไข ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตะวันตกนั้นจะใช้แนวทางการมุ่งแก้ปัญหา (Problem Orientation) กล่าวคือการค้นหาปัญหาขององค์กรหรือของบุคคลในองค์กรที่ทำให้องค์กรมี ประสิทธิภาพไม่เป็นไปตามเป้าหมาย จึงต้องทำให้มีการพัฒนาเสริมสร้างทั้งความรู้ ทักษะ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพื่อให้มนุษย์ในองค์กรนั้นทำงานให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากขึ้น หรือ หากยังไม่มีปัญหาก็มองหาโอกาสความเป็นไปได้ที่จะทำให้เดี๋ยว กำหนดเป็นเป้าหมายในการพัฒนา และดำเนินการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายนั้น

ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธก็ใช้หลักการเดียวกันนี้คือใช้หลักธรรมาภิสัจ ๔ แต่ การค้นหาปัญหาดังกล่าว พระพุทธเจ้าซึ่งให้มนุษย์เห็นว่ามนุษย์นั้นมีปัญหาที่มี “อวิชชา” หรือมิจฉาทิฐิ ซึ่งหมายถึงมนุษย์มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องชีวิต มีความเข้าใจผิดว่าเป้าหมายของการเป็นมนุษย์ที่ดีนั้นคือการเป็นปัจจัยการผลิตที่ดีขององค์กรหรือต้องทำงานสนองความต้องการขององค์กรเพื่อที่ตนเองจะได้รางวัลสิ่งตอบแทนหรือเงินมาสนอง “ตัณหา” ความอยากของตน บุคคลที่สามารถสนองตัณหาได้มาก มีกำลังซื้อและบริโภคได้มากตามแนวคิดบริโภคนิยมเรียกว่าผู้ประสบความสำเร็จ เป็นการส่งเสริมความเจริญของงานของ “ตัณหาและอุปทาน” อย่างไม่รู้ตัว ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดปัญหานั่นของมนุษย์บุคคลก็คือการไม่เห็นปัญหาหรือ “ทุกข์” ของตน ลงเข้าใจผิดว่า “ทุกข์” คือ “สุข” และพยายามดิ่นรนและแสวงหาตัณหาสนอง “ตัณหา” ของตน และเข้าใจว่าบุคคลที่ไม่เป็นปัจจัยการผลิตที่ดีขององค์กรคือ บุคคลที่ไร้ประโยชน์ เลี้ยงชา ไร้คุณค่า และบุคคลที่เสพบริโภคแต่น้อยกล้ายเป็นบุคคลสิ้นไร้ตอก หย่อนความสามารถจึงไม่สามารถสนองตัณหาตนได้ ในหลักพื้นฐานเรื่องนี้จึงทำให้เป็นภารกิจสำคัญของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธทั้งที่เป็นชาวสและพระภิกษุในการซึ่งให้มนุษย์เห็น “ทุกข์” คือปัญหาที่แท้จริงของมนุษย์เพื่อที่จะนำไปสู่การค้นหาสาเหตุและทางแก้ปัญหาที่รากเหง้า แทนที่จะมีความเข้าใจพุทธธรรมที่ผิดๆ หรือแต่เพียงผิวเผิน ไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมที่แท้จริง นำ พาไปสู่การพัฒนาที่คลาดเคลื่อนห่างไกลจากคำ สอนของพระพุทธเจ้า และสอนคล้องกับ พยอม วงศานี การพัฒนาเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอันประเสริฐ ซึ่งจะต้องใช้หลักธรรมาภิสัจ ๔ ซึ่งประกอบด้วยทุกข์ สมุทัย โนโรห และมรรค “มรรค” คือหนทางแห่งการพ้นทุกข์ซึ่งก็คือชีวิตอันประเสริฐนั่นเอง อริยมรรคเมืองค ๙ หากกล่าวอย่างย่อ ก็คือหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วยศีลสมาริ และปัญญา เป้าหมายการพัฒนามนุษย์แนวพุทธ ๓ ประการข้างต้น สามารถพัฒนาไปตามลำดับขั้น ๓ ขั้นตอน กล่าวคือ

ขั้นต้นเป็นการพัฒนาระดับศีลหรือไตรสิกขาที่ ๑ อันเป็นผลดีขั้นต้น ก่อให้เกิดการควบคุม และพัฒนาพฤติกรรมทั้งทางกายและวาจา เป็นการป้องกันการกระทำผิด และเป็นการพัฒนาให้เกิด สิ่งที่ดี โดยเป็นการจัดระเบียบเรียบร้อยทางพฤติกรรมของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบของการกระทำที่พึง ประสงค์เป็นไปตามระเบียบของกลุ่ม สังคม กฎหมาย จริตประเพณี

ขั้นตอนระดับกลางคือการพัฒนาที่ระดับสามิชีซึ่งเป็นไตรสิกขาที่ ๒ ซึ่งเป็นหลักการเพื่อ ควบคุมและพัฒนาความคิด ผลักดันให้คิดในทางสร้างสรรค์ ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์

ขั้นตอนระดับสูงเป็นการพัฒนาไตรสิกขาที่ ๓ คือปัญญา ซึ่งเป็นหลักการเพื่อควบคุมและ พัฒนาความรู้ความสามารถ สนใจแต่สิ่งที่ถูกต้อง เป็นจริงตามความจริง

ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาและประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาจะเป็นปัจจัยอิสระที่จะ กำหนดกระบวนการ เทคนิควิธีการรวมทั้งหลักธรรมคำสอนที่จะใช้พัฒนา สำหรับกระบวนการพัฒนา ชีวิตอันประเสริฐจะเห็นว่ากระบวนการพัฒนาจะเริ่มต้นที่ปัจจัยพื้นฐานคือ ศีล ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้น ของบุคคลที่มีคุณลักษณะทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพของคนเก่ง คนดี คนมีความสุข โดยมีรายละเอียดดังนี้

(๑) เก่ง ประกอบไปด้วย ศีล สัมมาวิชา สัมมาภิมันตะ สัมมาอาชีวะ ความมุ่งมั่น ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย มีศีลธรรม หลักธรรมาภิบาล ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน มี จริยธรรม มีความรู้ ความสามารถ มีครอบครัวที่สมดุล เป็นคนเก่ง ความเสียสละ กระบวนการทัศน์การ พัฒนานี้ยังมีจุดเน้นที่การพัฒนาต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีจริยธรรมไม่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อ รับใช้องค์การ หรือปลูกปั้นพุทธิกรรมมนุษย์เพื่อประโยชน์ขององค์การเท่านั้น แรงจูงใจของมนุษย์ตาม กระบวนการทัศน์นี้คือมนุษย์มีความต้องการที่จะทำงานเพื่อผลตอบแทน การเรียนรู้เป็นวิถีทางที่จำเป็น เพื่อการปรับปรุงผลงาน การถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) จะเป็นทางตรงจากการ พัฒนาฝึกอบรมไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานที่ดีกว่าเดิม

(๒) ดี ประกอบด้วย สามิชี สัมมาวิยาમະ สัมมาສตि สัมมาສາມື การมองอนาคต เด่นชัด ความรับผิดชอบ การประสานงาน มีความสามัคคีในการทำงาน มีการมองโลกในแง่ดี มีการ จัดการอารมณ์ มีความภาคภูมิในตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการประเมินตนเอง ซึ่งเป็นการ ใช้ “สามิชี” เป็นจุดเน้นในการพัฒนา และการใช้ “ปัญญา” เป็นแนวทางจุดเน้นในการพัฒนา แนวทางทั้งสามจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย ลักษณะและความพร้อมของกลุ่มเป้าหมาย ยกตัวอย่าง เช่น ผู้ที่ต้องการศึกษาปฏิบัติพัฒนาตนเองในแนวทางพุทธ เป็นผู้มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อที่หลุด พ้นจากห้วงทุกข์ มีภูมิธรรมสูง ย่อมจะต้องใช้ “ปัญญา” เป็นแนวทางในการพัฒนา

(๓) มีสุข ประกอบด้วย ปัญญา สัมมาທิฐิ สัมมาสังกัปปะ การมีจิตนวัตกรรม การมี ความชำนาญ การจัดการที่ดี มีการคิดแก้ปัญหา อริยสัจ ๔ มีความสุขในการทำงาน โยนิโสมนสิการ มี การมองอนาคตเด่นชัด คำอธิบาย เป็นกระบวนการที่ดำเนินอย่างเป็นระบบ มีการจัดลำดับ ความสำคัญ มีวิธีการมองอนาคต ซึ่งปัญญาที่เกิดจากการตั้งมั่นในการทำงาน ซึ่งในทางพุทธศาสนา

เป็นปัญญาระดับสูงสุดที่เรียกว่า “ภานุมະยะปัญญา” ระดับสมาริขั้นอุปจารณสมารินั้นสามารถระงับอุปสรรคหรือความเครียดของปัญหาในทางโลกได้ ดังนั้นในการทำงานให้ได้รับความสำเร็จสูงสุดนั้นนอกจากการมีระดับปัญญาหรือสมองที่เป็นเลิศด้วยการฝึกฝนทั้งกายและใจ ซึ่งสามารถทำให้มนุษย์กล้ายเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับสนับสนุนและมีความรักความเมตตาแก่มวลมนุษย์ที่ผ่านการฝึกกายฝึกใจให้เกิดเป็นอริยะเป็นการสร้างทุนทางปัญญาที่พร้อมด้วยความเก่งและความดี ของแต่ละบุคคลเป็นพลังสมองที่ซ่อนอยู่ในตัวตนของตน ดังนั้นการกระตุ้นจิตสำนึกเพื่อให้มนุษย์สร้างสมรรถนะให้เกิดขึ้นเป็นทุนทางปัญญาได้นั้นสามารถทำได้โดยการใช้รูปแบบ KSM ตามที่กล่าวมา การสร้างทุนทางปัญญา คือ การสร้างศิลปะแห่งสุนทรียะจิต (State of Arts of Loving Kindness) ให้แสดงออกมาเป็นกระบวนการคิดและการตัดสินใจมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

๑. ความมีการสร้างกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนำลักษณะแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนาในประเด็นต่างๆ เป็นหลักเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความประพฤติแนวคิดการทำเดินชีวิตส่วนตัวและการทำงาน รวมถึงการสร้างแบบแผนการพัฒนาตามแบบ Best Practice ของการบูรณาการระหว่างพุทธญาณวิทยาและการจัดการตามหลักสากลโดยสร้างเป็นแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ต้องมีกระบวนการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการอบรมกล่อมเกลาโดยใช้ วิธีชี้แจงทำความเข้าใจ ประชุม อบรมสัมมนา หรือวิธีการอื่นๆ โดยนำหลักธรรมะเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมะพื้นฐานง่ายๆ มาจัดหลักสูตรในการพัฒนาและลงสู่ภาคปฏิบัติ เช่น อิทธิบาท ๔ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) หรือพระมหาวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกษา) ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ความรู้ที่ใช้เป็นแนวทางในการอบรม สั่งสอนให้คนทุกคนหมั่นเพียรทำความดี มีความอดทน อดกลั้น มีความเมตตา กรุณาต่อเพื่อมนุษย์ เพื่อนร่วมงาน ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้เป็นคุณลักษณะที่กำหนดเป็นสมรรถนะหลัก (Core Competency) ของทรัพยากรมนุษย์

๒. ความมีการสร้างกระบวนการในการสร้างเครื่องมือทางการบริหารโดยการ บูรณาการ พุทธญาณวิทยากับการบริหารตามหลักสากล ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และผลักดันนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานในองค์กรต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในทุกๆ มิติ

๓. ความมีกระบวนการติดตาม ประเมินผลการพัฒนาทุนมนุษย์ด้วยการนำพุทธญาณวิทยามาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการขององค์กร ในการจัดโครงการต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงผลของการนำความรู้ ความเข้าใจ ที่มีไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในระดับใด

บรรณานุกรม

จำนำงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

_____. ศาสนา ชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

ธงชัย สันติวงศ์. การบริหารทุนมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : ประชุมช่าง, ๒๕๔๖.

บุญทัน ดอกไธสง. การบริหารเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๙.

_____. การบริหารเพื่อสร้างสรรค์ KSM Model. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๗.

_____. การจัดการทุนมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตะวัน, ๒๕๔๑.

บุญมี แท่นแก้ว. ญาณวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ธนากรพิมพ์, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ร่มมจิโต). การศึกษาเพื่อสร้างศาสนายາท. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหाजุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ประภาศรี ศรีหล้าไฟ. พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพเวท (ประยุทธ์ ปยุตโต). ศาสนาและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒.

พระธรรมปัญก (ประยุทธ์ ปยุตโต). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๒.

พระไพศาล วิศาล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโภมลคีมทอง, ๒๕๓๒.

พุทธทาสภิกขุ. คู่มือมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาพ, ๒๕๐๑.

สุจิตรา บุณยรัตนพันธุ์. ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรู้ประศาสนาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ คณะรู้ประศาสนาศาสตร์, ๒๕๓๕.

สุชีพ ปุณณานุภาพ. คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

สุชีพ ปุณณานุภาพ. พระไตรปัจ्ञ ฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : สมาคมนักศึกษาเก่าพานิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปัจ្យ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณลือธรรม, ๒๕๕๓.

อภิชัย พันธุเสน. พุทธศรีษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขา
ต่างๆ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๔๔.

อาจอง ชุมสาย ณ อุยุธยา. เปิดความคิด ชีวิตอัจฉริยะ. กรุงเทพมหานคร: พรีเมียร์, ๒๕๔๖.

Barnard, C. I. **Functions of the executive.** Cambridge, MA: Harvard University Press,
1966.

Cronbach, L. J. **Essentials of Psychological Testing.** 3 rd ed. New York: Harper and
Row, 1970.

Nadler & Nadler. **Developing Human Resource.** 3 ed. Jossey Bass Publisher, 1990.

Senge, P. M. **The fifth discipline : The art and practice of the learning
organization.** New York : Doubleday / Currency, 1990.

